

LEPAHIN VALERIJ

Georgij Ugrin, azaz Magyar György – az alig ismert szent

Mint ismeretes, Rosztovi Borisz fejedelem szolgálatában három magyar ember is volt, méghozzá testvérek: Mózes, Efrém és György¹. Közülük kettő, Mózes és Efrém az Orosz Ortodox Egyház ismert szentjei, tiszteletük széles körben elterjedt. Magyarországon is sokat

I. SZÁMÚ ÁBRA

tudnak róluk, s ez elsősorban Berki Feriz, Iglói Endre, Ferincz István tanulmányainak, és egy közelmúltban megjelent könyvnek köszönhető, melynek szerzője Ivancsó István.² A legfiatalabb testvér, György már sokkal kevésbé ismert, bár nevét természetesen megemlítik mind az évkönyvek mind Borisz és Gleb legendája, Szentéletű Mózes és Efrém legendái, vagy az egyháztörténettel, illetve a szerzetesség történetével foglalkozó munkák és néhány liturgikus szöveg is. Mit is tudunk Magyar Györgyről?

Idősebb testvéreivel együtt György is Borisz fejedelem szolgálatába állt, és hamar igen közeli, szeretett alattvalója lett. Az egyik forrás azt állítja, hogy Borisz „végtelenül” szerette Györgyöt.³

Borisz fejedelem tömör aranyból kovácsolt nyakláncsal jutalmazta meg Györgyöt, ami különleges kitüntetés, és egyben Borisz pártfogását jelentette.⁴

Amikor Borisz tudomást szerzett arról, hogy bátyja, Szvjatopolk meg akarja gyilkolni őt, mint potenciális vetélytársát a fejedelmi trónért vívott harcban, elbocsátotta druzsináját, mellyel együtt tért vissza a besenyők ellen folytatott hadjárat-

¹ Lásd: Ferincz István: Magyar Mózes és Efrém – az Ortodox Egyház szentjei című cikkét számunk 65. oldalán.

² Lásd: Berki Feriz: Az orthodox kereszténység. Budapest, 1975.; Iglói Endre: „Magyar Mózes legendája”. Filológiai Közöny, 1-2. 1962. 1-16.; Ferincz István: „Magyar Mózes és Efrém – az Orthodox Egyház szentjei”. In: Az orthodoxia története Magyarországon a XVIII. századig. Szeged, 1995.; és „Zsityije prp. Moiszjeja Ugrina”. Dissertationes Slavicae, Matyeriali i szoobsenyija po szlavanovegyenyju, Sectio linguistica, XXIV. Szeged, 1996.; Ivancsó István: Magyar Mózes – Liturgikus tiszteletének tükrében. Nyíregyháza, 1997.; Lepahin Valerij: „Szentéletű Magyar Mózes – a második József”. In: Az orthodoxia története Magyarországon a XVIII. századig. Szeged, 1995.

³ Szkazanyije o Borisze i Glebe. Naborno transzkribovannij tyekszt i perevod na szovremennij russzkij jazik. Moszkva, 1985. 37. (a továbbiakban: Szkazanyije 1985a); lásd még Szkazanyije o Borisze i Glebe. Faksimilnoc voszproizvedenyije zsityijnih povesztjcz iz szilvesztrovszkogo szbornyika (2-ja polovina XIV-ogo veka). Moszkva, 1985. (a továbbiakban: Szkazanyije 1995b)

⁴ Kievopcserszkij paterik po drevnym rukopiszjam, v predlozsenyii na szovremennij russzkij jazik Marii Viktorovoj. Moszkva, 1991. 148. (reprint izd. 1893. g.); Szkazanyije 1985a. 37.; Szkazanyije 1995b

II. SZÁMÚ ÁBRA

a György nyakában lévő arany nyakékre, mivel azonban a lánc nem csattal záródott, hanem erősen egybe volt kovácsolva, sehogyan sem tudták azt levenni. Végül a hű szolga fejét levágva szereztek meg véres zsákmányukat.⁹

Levágott fejét „félredobták”, még hozzá olyan messzire, hogy később, mikor Györgyöt keresztény szokás szerint el akarták temetni, Borisz megölt szolgáinak ott heverő holttesteik közül egyben sem ismerték fel.¹⁰

A fivére, Efrém, nem tudott megbékélni a történetekkel, és elment a gyilkosság helyszínére, az Alta folyó partjára. A testet nem sikerült megtalálnia, de megölt testvére fejét magával vitte.¹¹

ból. György azonban Borisszal maradt, bár kétségtelenül tudta, hogy rá is halál vár. Itt emlékeztetnénk arra, hogy György bátyja, Mózes, a druzsinával együtt Kijevbe ment. Az egyik forrás egyenesen úgy fogalmaz, hogy Mózes „meneküléssel mentette meg magát a haláltól”.⁵

Borisz elfogadja kedvelt szolgájának áldozatát, és a halált várva, együtt imádkozik vele a sátorban.⁶

A gyilkosok, kiket Szvjatopolk küldött, kardokkal és kopjakkal támadtak Boriszra, aki nem védekezett, a hűséges György pedig saját testével védte a fejedelmet, és így kiáltott fel: „Nem hagylak el, drága uram! Ahol tested virága elhervad, én is ott végzem be életemet”.⁷ Az *Őskronikának* és *Borisz és Gleb legendájának* szövegét értelmezhetjük úgy, hogy Borisz sebesült volt, és György a már sebesült fejedelmet próbálta testével megvédeni.⁸ Ez azt jelenti, hogy György számára már sem a fejedelem megmentésére, sem önmaga életben maradására nem lehetett reménye, tehát saját elhatározásából, önként áldozta fel magát.

Szvjatopolk emberi nemcsak gyilkosok, hanem hullarablók is voltak. Szemet vetettek

⁵ Ezen megjegyzésünk nem Szentéletű Mózes ellen irányul, csak azt szerettük volna alátámasztani vele, hogy György valóban nagyon közel állt Boriszhoz. A forrásra vonatkozóan lásd Zsityija szvjatij na russzkom jazike, izlozsennije po rukovodstvu Csetyih-Minyej szvjatogo Dmitrija Rosztovszkogo. Knyiga pjataja, csasztyj vtoraja. Moszkva, 1993. 243. (reprint izd. 1904 g.) (a továbbiakban: Zsityija 1993.)

⁶ Lásd Szkazanyije 1995a. 36-37.

⁷ Vö. Szkazanyije 1995a. 37. A zárójelben szereplő számok a szerző eredeti orosz idézeteinek lelőhelyeit mutatják, a primér szövegek fordításához felhasznált mű: Iglói Endre: Az orosz irodalom kistükré. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1981.

⁸ Lásd Povesztyj Vremennih Let. – „Pamjatnyiki Lityeratury Drevnyej Ruszi”. XI. vek. Moszkva, 1978. 148. (a továbbiakban: Povesztyj 1978.), illetve Szkazanyije 1995a. 37.

⁹ Vö. Kievo-pecszerszkij Paterik. „Pamjatnyiki Lityeratury Drevnyej Ruszi. XII. vek”. Moszkva, 1980. 543.; Povesztyj 1978. 148.; Szkazanyije 1995a 37., 40

¹⁰ A források túlnyomó része szerint Borisz minden szolgáját megölték, mint veszélyes szemtanút. Vö. például Povesztyj 1978. 148.

Nem sokkal Borisz és Gleb kanonizálása után Efrém Borisznak és Glebnek szentelt kolostort alapított. Efrém életében ebben a kolostorban őrizték ártatlanul meggyilkolt fivére fejét.

Szentéletű Efrém 1053-ban halt meg, de még életében meghagyta, hogy halála után fivére fejét vele egy sírba helyezték el.¹² Így is tettek.¹³ Szentéletű Efrém testét s vele egy sírban fivérének, Györgynek fejét, romlatlanul találták meg 1572-ben.¹⁴

1919-ben kezdték a bolsevikok tömegével feltárni és megszentelteleníteni az orosz szentek ereklyéit. Jobb esetben múzeumokban helyezték el, és „mumifikált holttest” felirattal állították ki őket, az ereklyék legnagyobb részét azonban vagy megsemmisítették vagy ismeretlen helyre szállították.¹⁵ Ekkor kerültek elő és tűntek el újra Szentéletű Efrém és ártatlanul meggyilkolt testvérének ereklyéi is.

A legfontosabb kérdés, amely a Magyar György életét tanulmányozó kutató előtt áll, az, szentnek tekinthetjük-e őt egyáltalán. Egyes források Györgynek, mások szent Györgynek említik. Ez valószínűleg azzal függ össze, hogy kanonizálásának sem dokumentumai, sem pontos ideje nem ismeretes.¹⁶

Mi adhat alapot arra, hogy Györgyöt szentnek ismerjük el?

a) Úgy véljük, György tetteivel Krisztus legnagyobb szeretetről szóló tanítását teljesítette be: „Nincs senkiben nagyobb szeretet annál, mintha valaki életét adja barátaiért” (Jn 15,13). György tudta, hogy nem menekülhet, sőt azzal is tisztában volt, hogy urát sem mentheti már meg, de ő mégis önként áldozta fel magát, hogy beteljesítse a krisztusi parancsolatot.

b) A legnagyobb tekintélyű ortodox istentiszteleti könyvben, a Mineában, a július 26-i dátumnál, ahol Szentéletű Mózes rövid legendája és a tiszteletére végzendő egyházi szertartás található, Györgyöt kétszer is megemlíti, és mindkétszer szentnek nevezik.¹⁷

c) Egy szentnek mindig van saját napja az egyházi naptárban. A Mineában egyértelmű utalást találunk arra, hogy szent Györgyről az Egyház július 24-én emlékezik meg, két nap-

III. SZÁMÚ ÁBRA

¹¹ Vö. Zsityija 1993. 423.; Zsityija russzkij szvjatij, janvarj-aprelj. Moszkva, 1994. 171. (reprint izd. 1916 g.) (a továbbiakban: Zsityija 1994.); Makarij (Bulgakov), mitopolit Moszkovszkij i Kolomenszkij. Isztorija Russzkoj Cerkvi, knyiga vtoraja (988-1240). Moszkva, 1995. 106.; Tolsztoj, M. V.: Isztorija Russzkoj Cerkvi. Moszkva, 1991. 19.

¹² Zsityija 1994. 170.

¹³ Bulgakov, Sz. V.: Nasztoznaja knyiga szvjascsenno-cerkovno-szluzsityelja. Moszkva, 1993. 63. (a továbbiakban: Bulgakov 1993.)

¹⁴ Zsityija 1994. 171.

¹⁵ A harvanhárom 1919-1920-ban feltárt ereklye közül csak négy került múzeumba, a többit vagy megsemmisítették, vagy eltűntek. Vö. Sztjepanov V. (Ruszak): Szvityetyelsztvo obvinenyija. Moszkva, 1980. 127.

¹⁶ Ez távolról sem egyedüli eset az Egyház történetében. Az egyházi naptárban más olyan szent neve is szerepel, akinek kanonizálásáról nem állnak rendelkezésünkre hiteles adatok. Az ő szentségüket régi naptárak és a nép körében élő tisztelet igazolja.

¹⁷ Minea. Ijulj, csasztya trefja. Moszkva, 1988. 147. (a továbbiakban: Minea 1988.)

pal testvére előtt, azon a napon, mikor az Egyház szent Borisz emlékét is tartja.¹⁸

e) A nem kevésbé tekintélyes *Nasztolnaja knyiga szvjacsennno-cerkovno-szluzsityelja* ugyancsak július 24-ére írja elő szent György emlékének megünneplését.¹⁹

f) Bizonyítékként megemlíthetjük még szent György romlatlanul megőrződött fejét is, melyet szent Efrém sírjában találtak meg, s lehetséges, hogy valamikor újra előkerül.²⁰

g) Minden szentnek megfestették az ikonját is. Szent Györgynek saját ikonja nincs, de a szent Boriszt és Glebet életük fontos jeleneteivel együtt ábrázoló ikonokon szent György is megjelenik.

Jelen írásunkban ezen ikonok közül egyet, talán a legismertebbet vizsgáljuk meg, mely a 14. századból való, és a moszkvai ikonfestő iskola alkotása (I. számú ábra). Az ikon középső részében maguk a szentek láthatók, a szegélyképeken pedig életük fontosabb eseményei: 1. szegélykép (szk.): *Vlagyimir fejedelem a besenyők elleni hadjáratra küldi Boriszt*. 2. szk. *Vlagyimir fejedelem temetése*. 3. szk. *Borisz visszatér a hadjáratból*. 4. szk. *Borisz és Magyar György, előre látván saját halálukat, imádkoznak a sátorban* (III. számú ábra). 5. szk. *Borisz álmában látja saját halálát; Magyar György ura álmát őrzi* (IV. számú ábra). 6. szk. *Szvjatopolk emberei megölik Boriszt, Magyar Györggyel testével védelmezi ura életét* (V. számú ábra). 7. szk. *Borisz temetése a Kijev környéki Visgorodban*. 8. szk. *Glebet megölik a csónakban*. 9. szk. *Gleb holtteste fölött, melyet a gyilkosok partot érve, az erdőbe dobtak, tűzoszlop jelenik meg, és angyalok éneke hallatszik*. 10. szk. *Borisz és Gleb ereklyéit átviszik egy erre a célra épített visgorodi templomba*. 11. szk. *Borisz arról beszél Magyar Györggynek, hogy előre érzi saját halálát* (II. számú ábra). 12. szk. *Szvjatopolk drága ruhákkal jutalmazza meg a gyilkosokat*. 13. szk. *Szvjatopolk elküldi embereit, hogy ölje meg Boriszt*. 14. szk. *Bölcs Jaroszláv, Borisz és Gleb testvére, legyőzi Szvjatopolkot*. 15. szk. *Az elgyengült Szvjatopolkot két ló közé kötözve viszik*. 16. szk. *Szvjatopolk a testvérgyilkosság bűnéért a pokolra kerül*.

Magyar György tehát a tizenhat szegélykép közül négyen (a negyedik, a hetedik, a nyolcadik és a kilencedik) szerepl. Sok ez, vagy kevés? Az összehasonlítás kedvéért megjegyezzük, hogy Vlagyimir nagyfejedelmet kétszer, Boriszt hétszer (beleértve a hetedik szegélyképet is, ahol

IV. SZÁMÚ ÁBRA

V. SZÁMÚ ÁBRA

¹⁸ Mincea 1988 147.

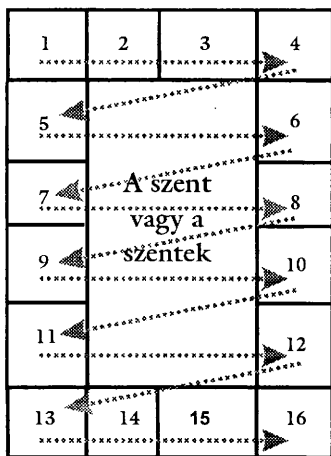
¹⁹ Vö. Bulgakov 1993. 63.

²⁰ Például Szárovi Szent Szerafim ercklyéi a forradalom után szintén eltűntek, és csak 70 évvel később, 1991-ben kerültek elő a szentpétervári Kazanszkij székesegyház padlásáról; a székesegyházban akkori-ban az ateizmus múzeumát rendezték be.

Borisz teste a lezárt koporsóban van), Glebet háromszor (belcértve az ereklyék lezárt koporsóban történő átvitelét is), Bölsz Jaroszlávot pedig csak egyszer²¹ ábrázolják az ikonon. Így a szegélyképek számát tekintve György a második helyen áll, Borisz után és Gleb előtt. Ugy gondoljuk, ez is jól mutatja, hogy az Egyház és az ikonfestő milyen különös figyelemmel fordult szent György alakja és tettei felé. György mind a négy szegélyképen a vértanúk világosvörös ruháját viseli.

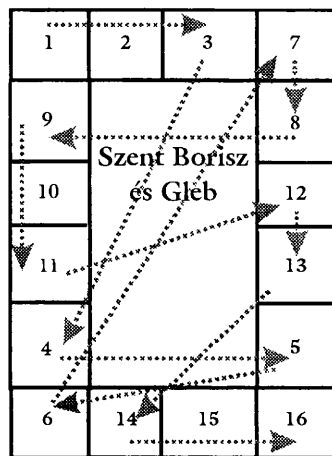
A Szilvesztrovszkij szbornyikban az *Elbeszélés Boriszról és Glebről* szövege miniatúrákkal van díszítve. Ezek egyikén a sátorban imádkozó szent Borisz és György látható. A miniatúra kompozíciója élesen eltér az ikon szegélyképének szerkezetétől. A miniatúrán a középpontban a Megváltó nyélre erősített hordozható ikonja látható, Borisz az ikontól jobbra, György pedig, kezében könyvvel, attól balra áll. Amint azt az *Elbeszélésből* megtudjuk, Borisz és Györgyöt vasárnap reggel ölték meg, de a reggeli istentiszteletet még be tudták fejezni. Ezek szerint a György kezében lévő könyv nem más, mint a „Horologion”. Egy másik miniatúrán Borisz és Gleb meggyilkolása látható. Kompozíciója szintén eltér a megfelelő szegélyképtől. A gyilkosok csak kopjával vannak felfegyverezve, kardjuk nincs, s tíznél is többen vannak. Borisz a sátorban ül egy kis emelvényen, György pedig állva takarja őt a testével. A gyilkosok a sátoron kívül állnak és kintről, a sátor falán keresztül döfik át őket kopjaikkal. Lehetséges, hogy Boriszról való félelmükben nem mertek belépni a sátorba, és a fejedelmet hű szolgájával együtt „vakon” döfték át. Az *Óschrónika* szavait éppen így értelmezhetjük,²² ezért Borisz nem halt meg, csak megsebesült. Az *Elbeszélésből* megtudjuk, hogy előbb még „fejvesztetten kiugrott a sátorból”²³ (10,37 o.), és csak ezután ölték meg.

A Borisz és Gleb életét ábrázoló ikonon azonnal szembetűnik, hogy a szegélyképek a kronologikustól eltérő sorrendben követik egymást: $1 \rightarrow 2 \rightarrow 3 \rightarrow 7 \rightarrow 8 \rightarrow 9 \rightarrow 10 \rightarrow 11 \rightarrow 12 \rightarrow 13 \rightarrow 4 \rightarrow 5 \rightarrow 6 \rightarrow 14 \rightarrow 15 \rightarrow 16$ (Vö.1 és 2. számú ábrákkal). Ez a hasonló ikonok között ritka kivétel, és eddig a kutatók még nem találtak kielégítő magyarázatot erre, a logikustól élesen eltérő sorrendre.

1. SZÁMÚ ÁBRA

A szegélyképek elrendezésének megszokott sorrendje és „olvasási iránya”

2. SZÁMÚ ÁBRA

A szegélyképek sorrendje és „olvasási iránya” szent Borisz és Gleb ikonján

²¹ Szvjatopolkot öt alkalommal ábrázolják a szegélyképeken (az öt utolsón), de nem szentként, hanem a történet aktív szereplőjeként jelenik meg, ezért ábrázolásait ebben az esetben nem vesszük figyelembe.

²² Poveszty 1978. 148.

²³ Szkazanyije 1995a 37.

Képek jegyzéke

I. SZÁMÚ ÁBRA

SZENT BORISZ ÉS GLEB ÉLETÜK JELENETEIVEL.

Moszkvai iskola, 14. század közepe. Borisz és Gleb jobbáiban a vértanúság szimbóluma, a kereszt látható, baljukban kardot tartanak, de markolatánál kissé lejjebb fogva meg azt, így kardjaik inkább emlékeztetnek keresztre, mint harci fegyverre. Mindketten vörös köpenyt viselnek, mely a vértanúság jelképe.

II. SZÁMÚ ÁBRA

SZENT BORISZ FEJEDELEM SAJÁT HALÁLÁNAK ELŐÉRZETÉRŐL BESZÉL SZENT GYÖRGYNEK (4. SZEGÉLYKÉP).

A két szent a sátorban áll, Borisz bal keze nem látszik, jobbját György felé nyújtja. György jobb kezét arcához szorítja. Az ikonokon ez a gesztus a fájdalom és bánat kifejezője.

III. SZÁMÚ ÁBRA

SZENT BORISZ ÉS GYÖRGY IMÁDKOZNAK A SÁTORBAN (7. SZEGÉLYKÉP).

György végleg elhatározta, hogy Boriszsal marad, és vele együtt készül a szenvedésre és a halálra.

IV. SZÁMÚ ÁBRA

SZENT BORISZ SAJÁT HALÁLÁRÓL ÁLMODIK (8. SZEGÉLYKÉP).

A halált, Borisz feje fölött, fekete kutya képében ábrázolják. Borisz arckifejezése a szenvedést tükrözi, kezei, mint a halottaké, kereszt alakban összekulcsolva, de nem a mellkasán, hanem a hasán. György nem alszik, hanem ura álmát őrzí. Lehetséges, hogy fel akarja őt ébresztzeni, mert kezével megérinti az alvó fejedelmet borító takarót.

V. SZÁMÚ ÁBRA

SZENT BORISZ ÉS SZENT GYÖRGY MEGGYILKOLÁSA (9. SZEGÉLYKÉP).

Az „Elbeszélés” szerint Boriszt és Györgyöt kardokkal és kopjakkal ölték meg. A szegélyképen két gyilkos látható – az egyik kezében kardot, a másik kopját tart. Borisz testét vízszintes helyzetben ábrázolják, csukott szemekkel fekszik, György azonban még él, és saját testével védelmezi urát.

Fordította: Bilku Roland

VALERIY LEPAHIN

Georgij Ugrin, or Hungarian George – a saint hardly known

As it is known, Prince Boris had three Hungarians in his service, indeed three brothers, Moses, Efraim and George. Two of them, Moscs and Efraim are well-known and widely respected saints of the Russian Orthodox Church. The youngest of the brothers, George, is much less known, although his name is mentioned both by the annals and by the legend of Boris and Gleb, the legends of the Holy Moses and Efraim, as well as works on church and monastic history, and a few liturgical texts.

Along with his elder brothers, George also joined the service of Prince Boris, and soon became his close, beloved subject.

The most important question the student of the life of Hungarian George must face is whether he can be regarded as a saint at all. Some sources call him George, others saint George. This is probably related to the fact that neither the documents nor the exact date of his canonization are known.

On what grounds could he be recognised as a saint? (a) We believe he fulfilled with his deed Christ's teaching of the greatest love: „Greater love hath no man than this, that a man lay down his life for his friends” (Jn 15:13). George knew he could not escape, indeed, he

knew he would not be able to save his lord either, but still he sacrificed himself voluntarily to fulfil the Christian commandment. (b) George is mentioned twice in *Minea*, the most authoritative Orthodox liturgical book, at July 26, where the short legend of Holy Moses and the ecclesiastical ceremony to be performed in his honour can be found, and both times he is called saint. (c) Saints always have their own days in the church calendar. The *Minea* contains clear reference that the Church commemorates George on June 24, two days before his brother, on the same day that Saint Boris is remembered. (d) The no less authoritative *Nastolnaya kniga sryashchenno-tserkovno-sluzhitelya*” also prescribes June 24 as the day on which to celebrate Saint George's memory. (e) We can also mention as evidence Saint George's head, which was found in Saint Efraim's grave preserved in uncorrupted condition, and which might be found yet again. (f) Saints also have had their icons painted. Saint George has no icon of his own, but he appears in the icons representing Saint Boris and Saint Gleb in important moments of their lives.

The present paper discusses one of these icons, which may be the best known, was painted in the 14th century, by a member of the Moscow icon painting school.